

5. Aydoğan Bekir. Kamu Diplomasisi, <http://circassiancenter.com/tr/kamu-diplomasisi/>, 11.03.2021
6. Öztürk Tuğçe. Dış Politikadakı Etkin Unsur: Kamu Diplomasisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Etkinliği" <http://kamudiplomasisi.org/pdf/tugceersoyozturk.pdf>, 04.03.2021
7. Winek, Mark D. Radio as a Tool of the State: Radio Moscow and the Early Cold War. <https://digitalcommons.bucknell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1050&context=chr>
8. Joseph Nye. Yumuşak Güç, Ankara, Elips Kitap, 2005, 231 s.
9. Cull J. Nicolas. Public Diplomacy: Lessons from the Past, Figueroa Press, Los Angeles, 2009, 62 s. <https://kamudiplomasisi.org/pdf/kitaplar/PDPerspectivesLessons.pdf>
10. Öztürk Tuğçe. Dış Politikadakı Etkin Unsur: Kamu Diplomasisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Etkinliği, <http://kamudiplomasisi.org/pdf/tugceersoyozturk.pdf>

MULTİMEDİA VASİTƏLƏRİ İLƏ DİSKURSİV BACARIQLARIN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ ZAMANI PSİKOLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİN ROLU

Nüşabə Əbdülrəhimova

Azərbaycan Dillər Universiteti

nushaba.azizova@mail.ru

Xarici dillərin tədrisi metodikası ən müasir metodları, yanaşmaları və yolları araşdıraraq zamanın tələblərinə cavab verən nəticələri ortaya çıxarır. Bu baxımdan, yaşadığımız əsrin informasiya texnologiyaları əsasında inkişaf etdiyini danmaq mümkün deyil. Bu inkişaf hər sahədə olduğu kimi təlim və tədris prosesində də öz təhfələrini verməkdədir. Kommunikativ səriştənin inkişafını əsas məqsəd olaraq hədəfə alan xarici dillərin tədrisi metodikası müasir İKT vasitəsi ilə tətbiq olunan multimedia vasitələrindən bəhrələnmək bir çox didaktik prinsiplərin reallaşmasını nəzərdə tutur. Son zamanlar diskursiv bacarıqların inkişaf etdirilməsi xüsusilə aktual sayıldığından bu istiqamətdə multimedia vasitələrinin təsirini qeyd etmək istərdik.

Qeyd etmək lazımdır ki, müasir multimedia vasitələrinin tətbiqi zamanı kompüter texnologiyasının rolu danılmazdır. Kompüterin tədris vasitəsi kimi istifadə olunması onun komplekslik, universallıq və interaktivlik kimi xüsusiyyətləri ilə əlaqədardır. Yaradıcı təfəkkürə əsaslanaraq multimedia proqramlarına əsaslanan interaktiv tədris bir çox metodik, didaktik, pedoqoji və psixoloji prinsipləri reallaşdırır, individual və differensial yanaşmanı təmin edir. Hər bir öyrənənə ayrıca yanaşma təmin olunur. Individual qavrama xüsusiyyətlərinə əsasən şagird və tələbələr eşitdikləri və ya gördükləri informasiyanı istədikləri sürətdə emal edə bilirlər.

Robert Bleyk müəllifi olduğu "Technology and the four skills" əsərində yazı, oxu, eşidib anlama və danışma bacarıqlarının müasir texnologiyalar vasitəsi ilə inkişafı yollarını göstərərək şifahi nitqlə bağlı maraqlı məqama toxunmuşdur. Müəllif multimedia vasitələrinin yalnız izlənmək deyil, həmçinin onların dili öyrənmələr tərəfindən yaradılaraq şifahi nitq bacarıqlarına müsbət təsir

göstərməsini təsvir etmişdir. Robert Bleyk bu prosesi belə izah etmişdir: “Many learning management systems (LMSs) now provide the ability to make video postings using a Flash plugin, another form of asynchronous CMC that promotes L2 speaking practice. Instructors can use this type of digital tool to allow students to post their best video recording through the LMS platform, which affords them increased planning time, thereby improving accuracy, increasing linguistic complexity, and promoting fluency (Guillén & Blake, in press)—provided that the tasks are well designed and do not overwhelm the students [3, s.131].

Bildiyimiz kimi, kommunikasiya ikitərəfli proses olaraq şifahi və yazılı formalarda reallaşır. Hər iki forma isə öz növbəsində reseptiv və produktiv bacarıqların inkişafını tələb edir. V.A. Buxbinder qeyd etmişdir ki, dil ünsiyyətində olanlar arasında bir növ “körpü” rolunu oynayır. Belə ki, informasiya mübadiləsi zamanı onu həm ötürüb kodlaşdıran, həm də qəbul edib dekodlaşdıran tərəf dili eşidib anlayır [1, s.568]. Bu baxımdan, multimedia vasitələri hər bir ünsiyyət formasına müvafiq olaraq seçilir və informasiyanın həm kodlaşdırılması, həm də dekodlaşdırılması üçün lazım olan bacarıqları inkişaf etdirir.

Diskursiv bacarıqların inkişaf etdirilməsi üçün autentik mətnlərin, real situativ çalışmaların, audio-vizual materialların və s. təmin olunmasında müasir multimedia vasitələrinin rolu müstəsnaadır. Multimedia vasitələri psixoloji cəhətdən olduqca təsirli rola malikdir. Ümumiyyətlə, “multimedia” termini çoxlu vasitələr deməkdir. Belə informasiya vasitələrinə mətn, səs və video materiallar aiddir. Bütün bu informasiya formalarını istifadə edən proqram məhsulları multimedia vasitələri adlanır. Həm reseptiv, həm də produktiv bacarıqların inkişaf etdirilməsi zamanı müasir multimedia vasitələri diqqətə, yaddaşa və qavramaya birbaşa təsir edərək dilin kommunikativ səviyyədə, daha dəqiq desək diskursiv istiqamətdə mənimsənilməsinə səbəb olur. Diskursiv bacarıqların reproduktiv növü olan danışmanın ümumifunksional mexanizmi müəyyən psixoloji proseslərlə (yaddaş, dərk etmə və qabaqlayıcı sintezlə) əlaqədar olub sözlərin seçilməsi, məlumatın, ekvivalent əzəzləyicilərin və qrammatik strukturun funksionallaşmasına əsas verir [2, s.113]

Diskursiv bacarıqları inkişaf etdirərkən multimedia vasitələrinin reseptiv nitq fəaliyyətinə müsbət təsiri nəzərəçarpandır. Xüsusilə, eşidib anlama zamanı istifadə edilən multimedia vasitələri nə qədər çox olarsa, avtomatlaşmış anlama bir o qədər tez reallaşır. Məsələn, onlayn autentik mətn nümunəsi olaraq müəyyən bir intervyyunun izlənməsi eşidib anlama vədişlərini möhkəmləndirə bilər. Seçilmiş intervyyu tələbələrin sevdiyi məşhur bir sima olarsa, maraq və stimulun təmin olunması reallaşır və bu zaman psixoloji cəhətdən dinamik öyrənmə prosesi yaranır.

Diskursiv bacarıqların inkişafı üçün vacib psixoloji şərtlərdən sayılan motiv multimedia vasitələri ilə rahatlıqla əldə olunur. Araşdırmalar göstərmişdir ki, vizual əyanilik maraq və kommunikativ həvəsi daha çox artırır. Rəng, dinamika, müxtəlif tonda və tempdə olan səslər, şəkillər, hətta şriftlər və s. yazılı və şifahi nitq bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinə müsbət psixoloji təsir göstərir.

Yuxarıda qeyd etdiklərimizi nəzərə alaraq bir daha vurğulamaq istərdik ki, müasir İKT vasitəsilə təmin edilən multimedia vasitələri həm şifahi, həm də yazılı ünsiyyətin diskursiv baxımdan inkişaf etdirilməsinə kömək edir. Buna səbəb multimedia vasitələrinin tətbiqi zamanı şifahi və yazılı ünsiyyət üçün vacib olan psixoloji faktorların yer almasıdır. Diskursiv bacarıqların

inkişaf etdirilməsi üçün motiv, maraq, diqqət, qavrama və s. kimi psixoloji amillər müxtəlif mətn, video və audio materiallar vasitəsilə təmin edilir.

Açar sözlər: multimedia, autentik mətn, informasiyanın kodlaşması, informasiyanın dekodlaşması.

ƏDƏBİYYAT

1. Бухбиндер В.А. Устная речь как процесс и как предмет обучения: очерки методики обучения устной речи на иностранных языках. Киев: КГУ, 1980, 607 с.
2. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке”, Книга для учителя, Издание второе, Москва, Просвещение, 1985.
3. Robert Blake. University of California, Davis. Language Learning & Technology. Volume 20, Number 2, June 2016, pp. 129–142.

AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ SƏBƏB BUDAQ CÜMLƏSİNİN İNKİŞAF TARİXİNƏ DAİR

Günəl Əhmədova

Azərbaycan Universiteti

guel.ahmedova.1987@gmail.com

Cümlə aid olduğu etnosun düşüncə tərzini, həmin dilin inkişaf səviyyəsini müəyyənləşdirir. “...Cümlə yazıya alındığı dövrdə bütöv bir xalqın adı və orta inkişaf səviyyəsini əks etdirir. Çünki bu və ya digər strukturda təzahür edən cümlənin aid olduğu dilin elə o dövrdə həmin cümlənin strukturundan daha zəngin potensial imkanları olur” [3].

Sadə cümlədə olduğu kimi, mürəkkəb quruluşlu cümlələrin görünüşü də inkişafın səviyyəsinin ən ümdə faktorlardan sayıla bilər. Bu model-görünüş, şübhəsiz ki, bəsit olmuşdur. Amma bununla belə, düşünlüdüyünün əksinə olaraq, Azərbaycan tarixi sintaksisinin çox inkişaf etmiş, mükəmməl tabeli mürəkkəb cümlə sistemi mövcud olmuşdur. Görünür, budaqlanma o dövrdə də çox intensiv və sürətlə getmişdir. Bu, ümumxalq dilinin sintaktik strukturunun fasiləsiz təkamülü ilə bağlıdır. Mövcud mənzərə göstərir ki, tarixi qaynaqlarda arxaik tabeli mürəkkəb cümlə modellərinə, bağlama vasitələrinə də rast gəlmək olur.

Səbəb budaq cümləsi baş cümlədəki hal-hərəkətin yaxud hökmün səbəbini bildirir, nə üçün, niyə, nə səbəbə, nəyə görə, nədən ötrü suallarına cavab verir.

Ə.Abdullayev yazır ki, “səbəb budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlələrin əsas xüsusiyyətlərindən biri budur ki, bir qayda olaraq, budaq cümlə səbəbi, baş cümlə isə həmin səbəb əsasında alınan nəticəni ifadə edir” [1]. Tarixi qaynaqlarda bəzən, bir çox hallarda səbəb məzmununu xüsusi nəzərə çarpdırmaqdan yana (səbəbin ciddi yaxud önəmsiz olduğunu göstərməyə) səbəb budaq cümləsindən istifadə olunmuşdur. Odur ki, xeyli sayda əlaqələnmə